

Gedogen

Jaap van der Stel

Verslaving jaargang 5, nummer 1 (2009) p. 20-22

Typisch voor Nederland - en dat zien buitenlanders veel scherper dan wijzelf - is dat alles mag tenzij het verboden is. Maar daar hoort nog wat bij: iets wordt meestal pas verboden als het verbod ook kan worden gehandhaafd. Deze laatste regel wordt de laatste jaren steeds vaker naar voren geschoven als argument om van een verbod af te zien. De overheid heeft zichzelf in de tang genomen: ze wil het liefst alleen nog iets doen als een vooraf gesteld resultaat (minder van dit of meer van dat) na verloop van tijd daadwerkelijk wordt behaald. Klinkt voor ons heel logisch. Maar in veel andere landen trekken ze zich daar niets van aan; daar wordt verboden dat het een lieve lust is. Iedereen daar weet echter dat als je het heimelijk doet, er toch veel kan. Bij ons werkt dat niet.

Het Nederlandse drugsbeleid is sterk ingegeven door verboden die 'van buitenaf' kwamen. De Opiumwet werd in 1919 niet ingevoerd omdat daar een binnenlandse vraag naar was. Het was een uitvloeisel van een in Den Haag gesloten internationaal verdrag. De eerste Opiumwet richtte zich oorspronkelijk op het inperken van productiefaciliteiten en van de internationale handel in 'verdoovende' middelen. Gebruik en bezit waren nog niet strafbaar. Het vervolg is bekend: in de negentig jaar die volgden, werd de Opiumwet telkens aangescherpt en opgetuigd. Alle facetten van de 'keten' worden inmiddels door de wet behandeld (en meestal strafbaar gesteld), maar het einde is nog niet in zicht. Nieuwe ontwikkelingen nopen telkens tot bijstelling van de wet.

Misschien omdat problemen met drugsgebruik van oorsprong geen typisch Nederlands verschijnsel waren, en er dus geen binnenlandse onrust of overlast was die de kop moest worden ingedrukt, werd allengs een hier al eeuwenoud mechanisme voor de dag gehaald: het gedogen. Als je er negatief tegenaan kijkt, is gedogen niets anders dan een uiting van gemakzucht: je hebt geen zin om je in te spannen een regel te handhaven; daarom zie je dat wat niet mag maar 'door de vingers'. Maar er is ook een positieve benadering van gedogen mogelijk: je staat iets toe omdat het deugt om de wet niet koste wat kost na te leven in het geval je daar meer schade mee berokkent dan je lief is. Alleen voor dogmatici en fanatici geldt: 'regels zijn regels'.

De 'liberale' regenten in de zeventiende eeuw moesten het de roomsen en doopsgezinden moeilijk maken, na de Reformatie. Maar het deugde niet, vond men, om hun godsdienstoefeningen met wortel en tak uit te roeien; men zag in dat dit niet paste en bovendien niet zou lukken. De bouw van 'schuilkerken', niet of nauwelijks zichtbaar vanaf de straatzijde, werd gedoogd zolang men zich aan strakke regels hield en toezicht mogelijk was. Op een vergelijkbare manier hebben overheidsinstanties zich - al vóór de oorlog - opgesteld tegenover drugsgebruikers: in plaats van hen te vervolgen, stond hun gezondheid en welzijn voorop, ofschoon ze iets deden wat 'eigenlijk' niet mocht. Toen na de oorlog zich nieuwe gebruikersgroepen aandienden, leek het er even op dat vervolging hun deel was, maar die 'repressie' was toch van korte duur; de wet en de handhaving daarvan werden aangepast. Ook artsen hebben - als vanzelfsprekend - hun verslaafde patiënten niet bij de politie aangegeven, maar veeleer, zolang dat nog kon, geholpen aan vervangende middelen. In onze tijd doen de burgemeesters niets anders: ze gedogen coffeeshops in plaats van de strijd met de cannabis aan te binden. Maar het is hen erom te doen langs hun vingers te kijken, om zoveel mogelijk te kunnen zien en bij te kunnen sturen; ze zijn verre van laks.

Kenmerkend voor het Nederlandse gedogen is dus niet zozeer het 'de andere kant opkijken' als zich iets onaangenaams voordoet, maar dat men het juist wil zien. De vrees dat de strikte handhaving van een verbod ertoe leidt dat iets geheel 'ondergronds' gaat, zit bij bestuurders

heel diep. Hoe kun je, zoals zij willen, iets 'reguleren' of 'monitoren' als het er in de openbaarheid niet meer is? Wordt het dan geen deel van een almaar groter wordende maar onzichtbaar gemaakte 'onderwereld'? Zou je niet beter 'stadswiettuinen' kunnen gedogen, dan de teelt aan criminelen over te laten?

Gedogen is in Nederland in de meeste gevallen verre van synoniem aan regeloos- of wetteloosheid. Coffeeshophouders hebben de afgelopen vijftien jaar aan den lijve kunnen ondervinden wat dat betekent: telkens nieuwe, strakkere regels en wetswijzigingen omgeven hun negotie, al is het lang niet zo precies uitgewerkt als bij de verkoop van alcohol het geval is. Typisch Nederlands is dus niet alleen zoveel als mogelijk willen kunnen zien, maar ook zoveel als mogelijk daarvan willen regelen en registreren. Mede daardoor zijn in Nederland de contrasten tussen 'hoe het hoort' en 'hoe het is' veel minder uitgesproken dan elders. We passen het beleid liever aan aan de werkelijkheid, dan dat we in ons hoofd een onbereikbaar ideaalbeeld oprichten. Liever 'orde en overzicht' dan 'ideeën en idealen'.

Uit het karakter van de Nederlandse bestuurscultuur valt overigens niet te voorspellen of cannabis, laat staan de andere drugs, ooit legaal worden. Abortus, euthanasie en betaalde seks zijn gelegaliseerd, maar wapens blijven verboden. Legalisering is op zichzelf echter van betrekkelijk belang; de legalisering van de prostitutie heeft er bijvoorbeeld niet toe geleid dat vrouwenhandel of seks met minderjarigen zijn uitgebannen.

Wat zou er gebeuren als de verkoop en productie van drugs worden gelegaliseerd? Stromen dan de gevangenen leeg en gaan drugskoeriers op zoek naar een betaalde baan? Blijven de buitenlandse drugstoeristen voortaan thuis omdat ze inzien dat het beleid anders niet kan worden gehandhaafd? Lokale bestuurders tonen zich optimistisch en ministers, ik geef ze geen ongelijk, verwachten daarvan zoveel ongewenste neveneffecten dat ze consequent 'tegen' zijn.

Maar daarbij komt dat de voorstanders van legalisering zich nauwelijks realiseren dat zodra drugs legaal worden, het aantal regels exponentieel zal toenemen en het toezicht op de naleving sterker wordt dan ooit. Voor degenen die daar niet van houden, is de huidige situatie zo slecht nog niet.